
NESZMÉLYI GYÖRGY IVÁN¹

Egyiptom gazdasági és társadalmi kilátásai

Az előadás kiindulópontja, hogy a négy évvel ezelőtti, arab tavasznak nevezett politikai átalakulási folyamat nem oldotta meg Egyiptom leglényegesebb gazdasági és társadalmi problémáit. Az egyiptomi gazdaság sem növekedési mutatók, sem más makromutató szempontjából nem volt képes még a Mubarak-rendszer utolsó éveinek szintjére visszatérni. Az ország deviza-tartalékai számottevően apadtak, a munkanélküliség növekedett. A 85 millió körüli lakosság – különösen a népesség bő felét kitevő mélyszegénységben élő rétegek – kilátásai, a felemelkedés esélyei nem javultak.

A hadsereg éléről 2014 nyarán elnökké választott Abdel Fattah al-Szíszi tábornok és kormányzata hivatalba lépése óta a stabilizálódás bizonyos jelei érzékelhetőek, és a radikális iszlám fordulat esélyei is csökkentek, de ma még nem látható világosan, hogy az egyiptomi gazdaság és társadalom a kilábalás rögzös útjára lépett-e, avagy a négy éve tartó zsákutca egy újabb felvonását éli meg.

Bevezetés

Az újságírói szakzsargonban és részben a szaktudományos irodalomban is előszeretettel használt ún. „arab tavasz” kifejezés alatt Észak-Afrika és a Közel-Kelet többnyire köztársasági államformában működő, de évtizedeken át egyszemélyi vezetés és e vezetők klánjai által irányított kvázi diktatórikus rendszerek megdöntésére irányuló mozgalmakat és tevékenységüket értjük, amelyek Tunézia, Egyiptom, Jemen, Líbia és Szíria politikai, és részben gazdasági helyzetét gyökeresen megváltoztatták 2011 elejétől kezdődően. A folyamat sajátos, bár talán nem véletlenszerű vonása, hogy az események – a Bahreinben lezajlott kisebb és rövid ideig tartó megmozdulások

¹ Főiskolai docens, PhD, Budapesti Gazdasági Főiskola Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar, Kereskedelmi Intézeti Tanszék; e-mail cím: dr.neszmelyi.gyorgy@kvifk.bgf.hu.

kivételével – nem terjedtek át a monarchikus államformában működő arab országokra. Ez utóbbiakban, vélhetően egyrészt az uralkodó személye iránt érzett széles körű és feltétlen tisztelet, másrészt az ezen országok nagy részében jellemző magas életszínvonal szabott gátat a folyamatok megjelenésének.

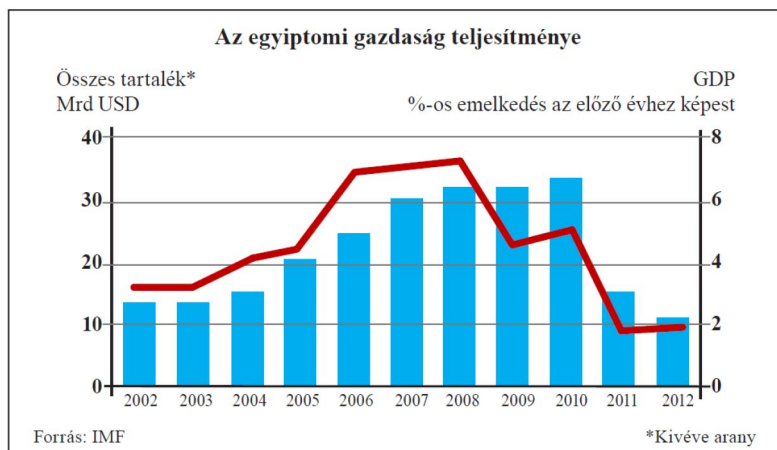
Egyiptomban viszont a Mubarak elnököt, illetve a nevével fémjelzett harmincévnyi diktatórikus, ám belpolitikailag és gazdasági szempontból egyaránt stabil rendszert az átalakulás szinte pár nap alatt elsöpörte, ám a fordulat nyomán mindmáig nem tudott létrejönni politikailag és gazdasági szempontból egyaránt életképes, stabil rendszer.

A Mubarak-rendszer Egyiptom társadalmi-gazdasági öröksége

Mohamed Hoszni Mubarak korábbi alelnök vezetésével – nagyrészt az 1973-as háború „veterán” katonai vezetői köreire, illetve a kvázi állampártként működő Nemzeti Demokrata Pártra (NDP) épülően – erős elnöki rendszer működött az országban. A kvázi diktatórikus rezsim mindvégig ún. rendkívüli állapot feltételei mellett működött, amely fenntartásában kulcsszerepe volt a rendfenntartó szervezeteknek és a titkosszolgálatoknak. A szabadságjogok erősen korlátozottak voltak, ám a rezsim mindvégig határozottan fellépett a politikai és vallási szélsőségekkel szemben. Ezek jelenléte és tevékenysége 2011 előtt – néhány tragikus, de mindenképpen egyedinek tekinthető támadás kivételével – alig volt tetten érhető Egyiptomban.

A szekuláris államrend lehetővé tette a mérsékelt muzulmán többség és a mintegy 10%-nyi keresztény kisebbség aránylag békés együttélését. Bár az alkotmány alapvető jogforrásként határozta meg a sariját, azt ténylegesen csupán a muzulmán lakosságot érintő családjogi ügyekben alkalmazták. A Mubarak-rezsim szociális intézkedései részeként többek közt ártámogatást élveztek az élelmiszerek és az energiahordozók, így az ország árszínvonala alacsony maradt. Ez létkérdés volt – és ma is az – a helyi lakosság alacsony jövedelmű, több tízmilliós rétegeinek. A rendkívüli állapot és az általános, szinte rendőrállami kontroll egyébiránt nem volt különösebben zavaró az országba érkező külföldi turisták, üzletemberek számára. Mubarak elnök 30 éves időszakának (1981–2011) utolsó éveiben – az arab tavaszt megelőzően – Egyiptom nemzetgazdasága viszonylag szilárd lábakon állt, látványos növekedési mutatókkal és jelentős devizatartalékokkal (2010 végén kb. 38 Mrd USD). A 2000-es évek első felétől fokozatos gazdasági reformok mentek végbe, ennek köszönhetően Egyiptom komolyabb veszteség nélkül élte túl a világgazdasági válság 2008–2009. évi szakaszát. Még 2010-ben is 5% körüli volt a GDP növekedése, 6000 USD/fő GDP (PPP).

1. ábra: Egyiptom devizatartalékai, ill. gazdasági növekedése 2002–2012

Forrás: Besenyő– Miletics (2014: 211)

A GDP fő forrásai: szénhidrogén-energiahordozók exportja, mezőgazdasági kivitel, a Szezi-csatorna használatából származó bevételek, valamint az idegenforgalom. Az idegenforgalom szerepe, súlya fokozatosan növekedett, 2010-ben kb. 14 millió külföldi turista, 12,5 Mrd USD bevétel (a GDP 13%-a).

Tarróssy (2006) a „A globális világrend és az Észak–Dél-kontextus” című munkájában hivatkozik a Human Development Report 2005. évi – 177 országot összehasonlító – fejlettségi rangsorára, amelyben (2003-as HDI- adatok alapján) Egyiptom a közepesen fejlettek csoportjában, a lista 119. helyén állt. A szegényebb rétegek érdekében a kormányzat átfogó fogyasztói ártámogatási rendszert működtetett az alapvető fogyasztási cikkek széles körére (pl. élelmiszerek, energiahordozók), amely fenntartása komoly teherként, az egyiptomi költségvetés egyik legnagyobb kiadása (elérte a GDP mintegy 13%-át). Az ország távolabbi vidékein (pl. Felső-Egyiptom) nagyszabású mezőgazdasági és településfejlesztési projektekkal igyekeztek enyhíteni a túlnépesedett nagyvárosok foglalkoztatási, lakhatási problémáin, valamint erősíteni az ország élelmiszer-előállító képességét. A Mubarak-vezetés további, részben strukturális reformokkal és gazdaságfejlesztési csomagokkal igyekezett biztosítani a gazdasági növekedés fenntartását 2008 után is. Ugyanakkor a Mubarak-rendszer szociális és gazdaságélénkítő intézkedései nem voltak képesek a társadalmi problémákat orvosolni, ráadásul a fogyasztói ártámogatási rendszer egyre inkább kezdte meghaladni az ország gazdasági lehetőségeit.

Az ország vezetése – már jóval az arab tavaszt megelőzően – eldöntötte, hogy a fogyasztói ártámogatási rendszert fokozatosan leépíti, ám annak végrehajtását belpolitikai okok miatt mindvégig halogatta. (Néhány kísérlet ugyan történt pl. az energiahordozók árának emelésére, de az azonnali és heves lakossági reakciók nyomán a vezetés visszakozott.) A „január 25-i forradalom” néven közismert eseményeknek (amelyek Mubarak távozásához és az arab tavasz későbbi egyiptomi eseményeihez vezettek) az egyik közvetlen előzménye és kiváltó oka volt az, hogy egyes alapvető élelmiszereknek (pl. kenyér) a fogyasztói árát 2011 januárjában megemelte a kormányzat. (A kb. január közepétől szórványosan, majd 25-étől tömegessé váló tiltakozó megmozdulások kezdetben ezt sérelmezték, bár alig egy-két nap múlva már Mubarak és rendszere távozása lett a követelések első számú célpontja.)

Az arab tavasz következményei

A belpolitikai zűrzavar és bizonytalanság gazdasági hatásai azonnaliak és súlyosak voltak. A Kairói Értéktőzsde hónapokra bezárt (elkerülve ezzel a látványos csődöt). A sztrájkok és tömegmegmozdulások folytatódtak Mubarak távozése után is (ekkor már magasabb fizetésekért és a munkakörülmények javításáért), jelentős mértékben akadályozva országszerte a termelés és az áruellátás folyamatosságát. Szélsőséges csoportok merényletei több alkalommal is megbénították helyenként a közlekedést, illetve az Izrael és Jordánia felé irányuló földgázexportot.

Az ország élelmiszereket és más fontos szükségleti cikkeket kénytelen volt külföldről importálni, miközben az exportteljesítmény is romlott. Alig fél év alatt mintegy 8 Mrd USD-ral apadt az ország devizatartaléka. Az országba érkező külföldi működő tőke nagysága drasztikusan csökkent (2010-ben 4,361, 2011-ben 2,245, 2012-ben 1,892 Mrd USD FDI érkezett) (HIPA) (lásd *1. táblázat* a következő oldalon).

Az alig pár héttel később Líbiában kirobbanó polgárháború következményeként több százezer fő Líbiában dolgozó egyiptomi sokszor mindenét hátrahagyva kénytelen volt hazatérni. Egyiptom ezzel egyrészt az egyik fontos külső finanszírozási forrását veszítette el (hazautalások), másrészt a hazatértek elhelyezkedési problémái tovább terhelték az amúgy is telített belső munkaerőpiacot. A munkanélküliség érezhetően emelkedett, bár a hivatalos adatok szerinti ráta – a fejlődő országok viszonylatában – nem tekinthető magasnak. Ugyanakkor egyes becslések szerint a tényleges munkanélküliség ennél az értéknél jóval magasabb. A hazatérő egyiptomi vendégmunkások mellett százezres nagyságrendű külföldi menekült is érkezett az országba. A kijárási tilalom, a romló közbiztonság és a nagyfokú bizonytalanság miatt a külföldi turisták hónapokra teljesen eltűnnek az országból, később ugyan egy részük visszatért, de számuk és az általuk az országba hozott bevétel messze nem éri el a 2010. évi eredményt. Az idegenforgalom a későbbi belpolitikai változásokra is érzékenyen reagált. Murszi elnök idejé-

ben stagnált, de időnként újabb mélypontok keletkeztek, pl. 2013 augusztusában. Csak Sziszi tábornok elnökké választását követően tapasztalható először határozott növekedés.

1. táblázat: Egyiptom néhány fontosabb gazdasági mutatója 2009–2014

		2008	2009	2010	2011	2012	2013(a)	2014(b)
GDP (folyó áron)	Mrd USD	162,4	188,6	218,5	235,6	262,3	271,4	286,1
GDP (vásárlóerő-paritáson PPP)	Mrd USD	440,9	465,0	494,9	513,6	534,1	553,6	574,7
Egy főre jutó GDP (folyó áron)	USD/fő	2.160	2.453	2.780	2.930	3.179	3.226	3.333
Egy főre jutó GDP (vásárlóerő-paritáson PPP)	USD/fő	5.901	6.047	6.289	6.388	6.474	6.579	6.696
Munkanélküliségi ráta	%	n. a.	9,4	9,0	12,2	12,5	13,5 (c)	13,4 (c)
Költségvetés egyenlege	GDP %-a	n. a.	-6,8	-8,1	-10,6	-10,4	n. a.	n. a.
Államadósság (év végi)	GDP %-a	n. a.	75,6	81,4	85,7	85,0	n. a.	n. a.
GDP növekedés (reál)	%	7,2	4,7	5,1	1,8	2,2	2,1	2,3
Folyó fizetési mérleg egyenlege	GDP %-a	0,5	-2,3	-2,0	-2,6	-3,1	-2,1	n. a.
Infláció (fogyasztói árindex)	%	11,7	16,2	11,7	11,1	8,7	6,9	10,7

(a) előzetes adatok; (b): előrejelzés; (c) becslés

Forrás: HIPA, ill. <http://www.dfat.gov.au/geo/fs/egyp.pdf>

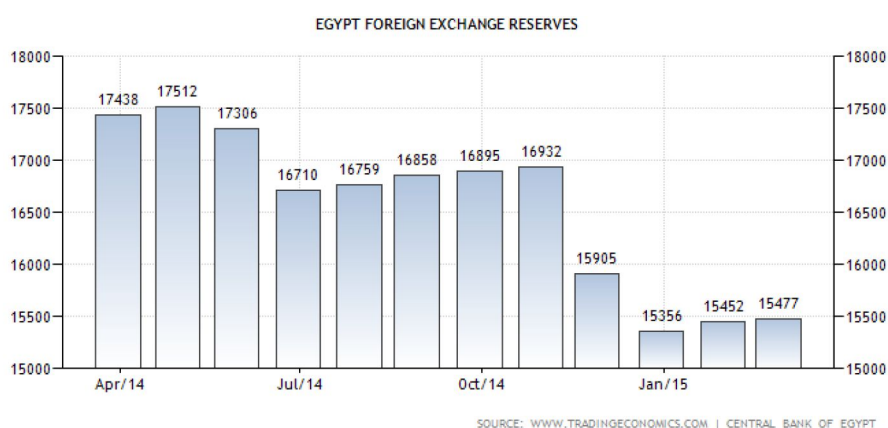
2. ábra: A munkanélküliség alakulása Egyiptomban 2008–2014

Forrás: Trading-Economics & CAPMAS

A 2011. január 25-i forradalom óta folyamatosan apadó devizatartalék 2013. február végén érte el mélypontját (13,5 Mrd USD), ettől kezdődően – fél év alatt – fokozatos növekedés, majd 2013 folyamán, illetve 2014. első felében 18–19 Mrd USD szinten stabilizálódott. Ezt követően azonban ismét csökkenő tendencia figyelhető meg, 2014 nyarán 17 Mrd USD alá, majd 2014 decembere óta a 15–16 Mrd USD szint között mozog a devizatartalékok összege (ld. 3 ábra) (Trade Economics/CBE).

3. ábra: Egyiptom devizatartalékai 2014-ben

Forrás: Trading-Economics & Central Bank of Egypt adatai alapján

Az ország külső finanszírozási igényéről mindmáig elhúzódó egyeztetések folynak nemzetközi szervezetekkel és egyes tőkeerős arab országokkal. Még Murszi időszakában megállapodás született az IMF-fel, de a hitelért cserében elvárt megszorító intézkedéseket (adóemelések, állami ártámogatások csökkentése stb.) a kormányzat végül nem merte vállalni. Sőt Murszi elmozdítását követően az ideiglenes kormányzat elutasította az IMF „ortodox” receptjét, mivel Szaúd-Arábia, az Egyesült Arab Emírségek és Kuvait összesen több mint 12 Mrd USD támogatást helyezett kilátásba. 2013 augusztusában a kormányzat 3,2 Mrd USD gazdaságélénkítő csomagot hirdetett meg, majd ezt 4,25 Mrd USD-ra bővítette, sőt 2014 elején egy újabb, 3,4 Mrd USD ösztönző csomagot indított. A külföldi tőkebefektetők bizalma erősödése jeleként a PepsiCo, az Almarai és a Saudi Food cégek összesen 345 M USD összegű vegyesvállalat-létesítési szándékot jelentettek be.

2. táblázat: Az egyiptomi GDP összetétele ágazatok szerint (százalékban)

	2008	2012
Mezőgazdaság, vadászat, erdészet, halászat	13,2	14,5
ebből halászat		
Bányászat	15,6	17,3
ebből olaj	15,2	16,9
Feldolgozóipar	16,3	15,6
Villamos energia, gáz és víz	1,7	1,6
Építőipar	4,3	4,6
Nagy- és kiskereskedelem, szállodaipar és éttermek	14,7	14,1
ebből szállodaipar és éttermek	3,8	3,1
Közlekedés-szállítás, raktározás és kommunikáció	10,6	8,6
Pénzügyi, ingatlan- és üzleti szolgáltatások	10,1	9,4
Közigazgatás, oktatás, egészségügyi és szociális terület, közösségi, társadalmi és személyi szolgáltatások	9,3	10,4
Egyéb szolgáltatások	4,2	3,8
GDP alaprakon / tényezőköltések	100,0	100,0

Forrás: African Economic Outlook (Annual report on Egypt 2014)

3. táblázat: Egyiptom külkereskedelmi forgalma, 2009–2014 (millió USD)

	2009	2010	2011	2012	2013	2013. I–VI.	2014. I–VI.
Export	23.102	27.309	31.574	29.339	28.742	15.560	14.648
Import	44.946	52.947	62.251	69.846	66.207	35.239	30.374
Egyenleg	-21.844	-25.638	-30.677	-40.507	-37.465	-19.679	-15.726

Forrás: CAPMAS adatai nyomán

Egyiptom legfontosabb exportpiaca az EU (azon belül elsősorban Olaszország, ahová 2013-ban a teljes egyiptomi export 12,13%-a irányult), India, illetve más ázsiai és közel-keleti országok. Import tekintetében – összességében – szintén az EU a legfontosabb partnere, de az egyes tagországokra való bontás esetén első helyen az USA (12,11%), második helyen Kína (8,6%), a harmadikon Szaúd-Arábia (6,93%) áll, és csak a negyedik Németország (6,36%) (http://countries.bridgat.com/Egypt_Trade_Partners.html).

4. táblázat: Az arab tavasz hatásainak SWOT² elemzése (Egyiptom jövője szempontjából)

ERŐSSÉGEK:	GYENGESÉGEK:
<p>a) Politikai</p> <ul style="list-style-type: none"> - Egyiptom korábbi nemzetközi tekintélyét nagyrészt megőrizte, véleményformáló szerepe az arab világban továbbra is számottevő. - Az ország geostratégiai helyzetéből adódóan továbbra is kulcsfontosságú szereplő. - Külpolitikai orientációja még az iszlamista irányvonalat követő erők által támogatott államfő idejében sem változott lényegesen. - A hadsereg hagyományosan fontos szerepet játszik az ország életében, támogatottsága jelentős, szerepe pozitív, stabilizáló. Közbelépése akadályozta meg, hogy az ország egyre inkább az iszlamista erők befolyása alá kerüljön. <p>b) Gazdasági</p> <ul style="list-style-type: none"> - Természeti erőforrásokkal való ellátottsága jó (pl. energia-hordozók, kedvező klimatikus és földrajzi adottságok az idegenforgalom és a mezőgazdasági termelés szempontjából). - Humánerőforrás (munkaerő) jelentős nagyságrendben áll rendelkezésre. - Az ország az arab tavaszt megelőzően már számottevő gazdasági reformfolyamaton ment keresztül, ami javította alkalmazkodóképességét a világgazdaságban végbemenő változásokhoz, és jelentősen hozzájárult a gazdasági növekedéshez. Az országban nem volt jelentős gazdasági visszaesés, viszonylag stabil alapokon állt. - A mindaddig mesterségesen túlértékelt egyiptomi font (EGP) leértékelésének lehetősége adott, amely akár rövid távon is javíthatja az ország exportpozícióit. - A korábbi nagyszabású mezőgazdasági és településfejlesztési programok folytatódása esetén a lakosság jelentős tömegeinek megoldódhat a lakhatási és foglalkoztatási gondja. 	<p>a) Politikai</p> <ul style="list-style-type: none"> - A vallási közösségek közti viszonylag békés együttélés törekenyebbé vált. - A lakosság jelentős tömegeinek nincs kialakult politikai ideálja, illetve demokráciáról alkotott képe. - A lakosság véleménye erősen megosztott abban a tekintetben, hogy az arab tavasz hozott-e érdemi, pozitív változásokat az ország életében, illetve az egyiptomi emberek számára. Egyiptom ma is a hadsereg által irányított, illetve kinevezett ideiglenes kormányzat és államfő vezetése alatt áll. - A jogbiztonság hiánya, az alkotmányozási folyamat elhúzódtott, a hatályos jogrendet sem tartották és tartják tiszteletben. - Megismétlődhet a 2012. évi forгатókönyv: szabad, demokratikus választásokon az iszlamista irányvonal kerülhet hatalomra. - A politikai és/vagy vallási alapú feszültségek fokozódnak a lakosság csoportjai között, és ezek egyre gyakoribb és hevesebb erőszakba torkollanak, ami szélsőséges esetben akár polgárháborúhoz is vezethet. <p>b) Gazdasági</p> <ul style="list-style-type: none"> - A lakosság kb. fele mélyszegénységben él, számottevő a munkanélküliség. - A közszükségleti cikkek ártámogatása és a katonai kiadások továbbra is jelentős terhet rónak a központi költségvetésre. - Jelentős csökkenés a gazdasági növekedés mutatóiban és az ország devizatartalékaiban. - Az ország devizabevételei szempontjából kiemelt fontosságú ágazatokban (pl. idegenforgalom) jelentős és tartós visszaesés. - Földrajzi adottságok miatti kiszolgáltatott helyzet víz- és élelmiszer-ellátás szempontjából (importfüggőség). - A lakosság tömegei az arab tavasztól egyben gazdasági felemelkedésük lehetőségét is remélték, ám ez többnyire nem vált valóra, így erősödhet az elégedetlenség.

(folytatás)

Forrás: Neszmélyi (2013)

- 2 A SWOT elemzés a stratégiai elemzés egyik legelterjedtebb módszere, amely az elemzési területek sokaságának, az elemzés szempontjainak és a sokoldalú alkalmazási lehetőségeinek köszönhető. Alkalmas a környezet valamennyi elemének számbavételére, azok praktikus, gyakorlatban jól értelmezhető szempontok szerinti rendezésére és összekapcsolására. Elemzési területek: külső és belső környezeti tényezők, szempontjai: erősségek (*strengths*), gyengeségek (*weaknesses*), lehetőségek (*opportunities*), fenyegetések (*threats*).

(4. táblázat – folytatás)

LEHETŐSÉGEK:	FENYEGETÉSEK:
<p>a) Politikai</p> <ul style="list-style-type: none">- Az EU és az USA pozitív hozzáállása az egyiptomi viszonyokhoz, velük fellendülhet az együttműködés, beleértve a külkereskedelmet is.- Az országban 2014-ben ismét szabad választásokat tartottak, amelynek eredményeként a hatalmat gyakorló Szízi tábornok elnöki minőségben vezeti az országot, amely ma a megelőző időszakhoz képest stabilabb alapokon áll.- Az ország 2014 elején olyan új alkotmányt fogadott el, amely biztosítja az ország szekuláris rendjének fennmaradását, az alapvető emberi jogokat és a plurális demokrácia irányában való továbbfejlődés lehetőségét. <p>b) Gazdasági</p> <ul style="list-style-type: none">- A gazdasági-pénzügyi válság szorításának enyhülésével a nemzetközi kereskedelem élénkül, ebben Egyiptom akár a korábnál is kedvezőbb pozíciót érhet el.	<p>a) Politikai</p> <ul style="list-style-type: none">- Más arab országok nehézségei, ill. a palesztin-izraeli megbékélési folyamat, illetve az Iszlám Állam térnyerése mind kihatással van Egyiptomra.- Az iszlamista erők a Muzulmán Testvériség betiltását követően más formában újjászerveződhetnek. Ennek során a mérsékelt iszlamistákhoz az egyébként korábban általuk sem nagyon favorizált valóban radikális irányzatok tagjai is csatlakozhatnak, és így a hatalom újbóli megszerzése esetén ténylegesen veszélybe kerülhet az ország az szekuláris berendezkedése és jelentősen romolhat a lakosság mintegy tízmilliós keresztény kisebbségének a helyzete.- Reális még mindig az esélye annak, hogy a kormányzat az égető gazdasági vagy társadalmi problémákat nem lesz képes orvosolni, így elveszti népszerűségét, és emiatt, valamint az ilyen esetekben várható túlkapások miatt a lakosság újból tömegesen tiltakozni fog. <p>b) Gazdasági</p> <ul style="list-style-type: none">- Jelentős a csökkenés a gazdasági növekedés mutatóiban, és az FDI-beáramlás erőteljes lefékeződése ezt a folyamatot tovább erősíti.- A hosszan tartó belpolitikai instabilitás következtében még mindig nem állt teljesen helyre a befektetők (és a külföldi turisták) bizalma Egyiptom iránt, és ez hosszabb távon negatív spirált indíthat el a gazdaságban, amelyből, ha bekövetkezik, nagyon nehéz lesz majd kiutat találni.- A megnövekedett munkanélküliség, a munkaerőpiacra lépő fiatal generáció romló esélyei, kilátástalansága fokozódó társadalmi feszültséghez, robbanáshoz vezethet.

Forrás: Neszmélyi (2013) nyomán

Kína fontos és erősödő szerepére Engelberth már korábbi (2009, 2010) tanulmányaiban is utalt, kiemelve nemcsak az importpartnerek sorában már akkor is betöltött második helyét, de Peking Egyiptomba irányuló befektetései példajaként említ egy kínai cégek által épített alumíniumkohót is (Engelberth 2009, 2010).

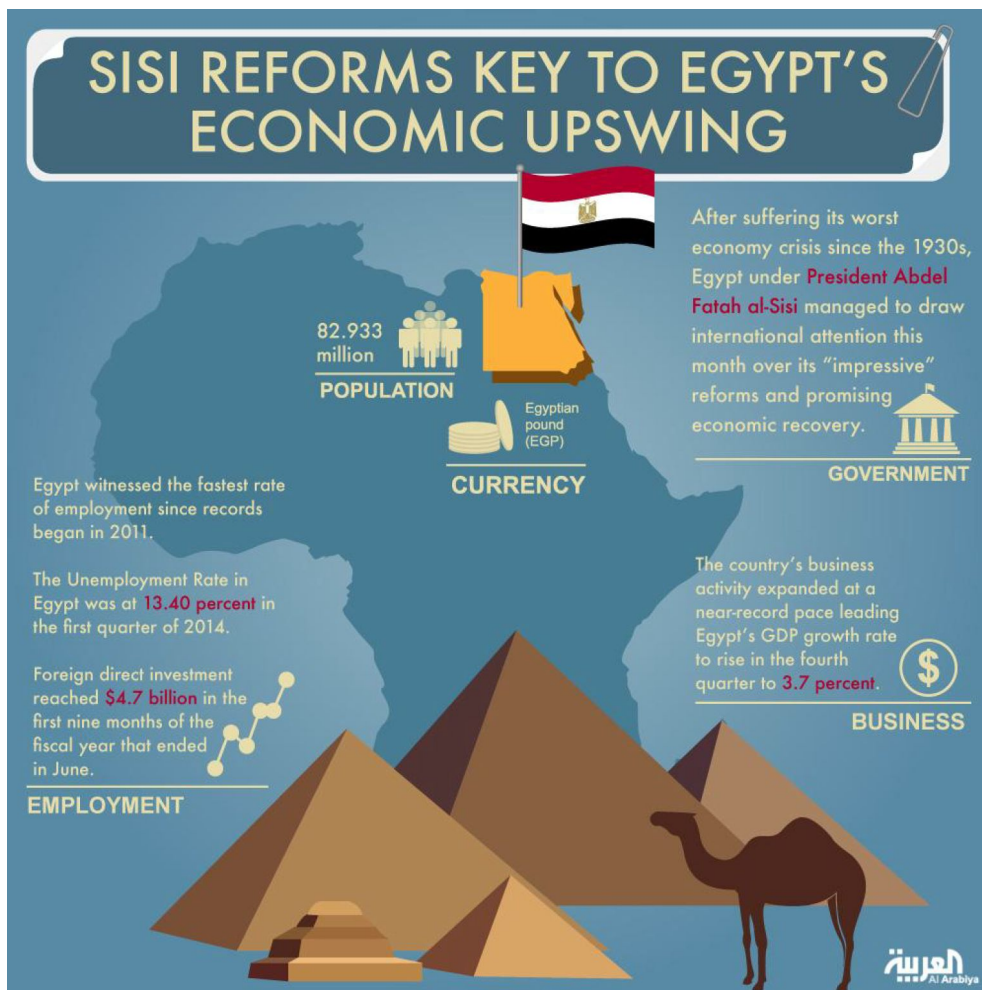
Gazdaságpolitikai mozgástér Szíszi elnök időszakában

Abdel Fattah al-Szíszi elnöknek sikerült egy időre a nemzetközi figyelem homlokterébe állítania gazdasági kilábalást célzó reformjait. 2014. eleje óta a Kairói Értéktőzsde indexe emelkedő tendenciát mutat, és ez elérte az utóbbi 3 év maximumát. Tőzsdei szakértők szerint még ugyanebben az évben további 40% emelkedés várható. A magát legitim és stabil helyzetben érző Szíszi elnök, illetve Ibrahim Mehleb miniszterelnök kormánya 2014 nyarán megkezdte a fogyasztói ártámogatási rendszer leépítését. Első lépésként 2014. július 5-én 40–70%-os üzemanyagár-emelést jelentett be (az árak még mindig nyomottak maradtak), amit röviddel a földgáz- és a villamosenergia-árak emelése követett. A gazdasági kormányzat eltökéltnek látszik az ártámogatási rendszer nagy részének leépítésére (pl. bejelentették, hogy az energiaszektorba befolyó támogatásokat 5 év alatt 67%-kal csökkentik). Ugyanakkor, belpolitikai és szociális megfontolások miatt, a kormányzat aligha tehet egyszerre nagy lépéseket ezen a téren, hiszen szem előtt kell tartania, hogy az egyiptomi lakosság mintegy fele (több mint 40 millió fő) ma is a napi 2 USD szegénységi küszöb szintjén, ill. az alatt él (*ábra a következő oldalon*).

2014 szeptemberében az arab világ legnépesebb országában a munkanélküliségi ráta hároméves rekordot ért el, 12,3%-kal. Ennél kedvezőbb adat utoljára 2011 negyedik negyedévében volt (11,9%). Elemzők véleménye szerint a Szíszi elnök megválasztását követően bevezetett reformoknak köszönhető a gazdaság területén érzékelhető fejlődés. Salwa al-Antary gazdasági elemző, az Egyiptomi Nemzeti Bank kutatási osztályának korábbi vezetője szerint önmagában azzal, hogy Szíszi visszaállította a politikai stabilitást és a biztonságot Egyiptomban, már megteremtette a kibontakozást, egy soha nem tapasztalt gazdasági csoda lehetőségét. Antary hozzátette: Szíszi számos reformot vezetett be, amelyek elősegítették, hogy a nemzetgazdaság a 2011. évi politikai válság óta nem tapasztalt látványos mutatókat érjen el. [*A Szerző megjegyzése: az Egyiptomi Nemzeti Bank (National Bank of Egypt) a legrégebbi kereskedelmi bank Egyiptomban, és nem azonos a jegybankkal, amely az Egyiptomi Központi Bank (Central Bank of Egypt, CBE).*]

A reformpolitika egy másik elemeként említhető, hogy az egyiptomi kormány a hazai acéltermelők védelme érdekében ideiglenes jelleggel védővámot vetett ki az országba beáramló olcsó importtermékekre. Mindezen túl a kormány adót emelt, és egyúttal csökkentette az energetikai szektornak juttatott állami támogatás mértékét, amely a költségvetésnek komoly terhet okozott.

4. ábra: Szízi elnök reformpolitikájának legfontosabb elemei

Forrás: Aboulkheir (2014), (Farwa Rizwan, Al Arabiya News)

A megszorító intézkedéseket ugyanakkor számos bíráló is érte, melyek szerint ezek még súlyosabb helyzetbe hozzák a gazdaságot. Szízi egyik politikai ellenfele egyenesen éhséglázadások rémképét festette fel. Mindezek ellenére – az idézett Antary szerint – optimizmussal és együttműködési készségük kinyilvánításával fogadták a reformokat. „Többségük nem panaszkodott. Az emberek megértették, hogy az országnak keresztül kell mennie ezen a fázison” – tette hozzá. A gazdasági megszorítások mellett ugyanakkor ambiciózus programokat is bejelentek, összesen 8,5 Mrd USD értékben, köztük a nemzeti büszkeség egyik szimbólumának számító Szezei-csatorna modernizálását. Elemzők szerint a befolyásos üzletemberek támogató szerepe kulcsfontosságú a gazdasági kilábalás folyamatában. Egyiptom leggazdagabb embere, Nassef Sawiris a hírek szerint új befektetési vállalatot hozott létre, amely tevékenységével az ország növekedési lehetőségeire összpontosít (Aboulkheir 2014).

Összegzés, kilátások a jövőre

Egyiptom, az arab tavasznak nevezett politikai változásokat követően, immár közel négy éve egy elhúzódó, válságokkal és ellentmondásokkal teli átmeneten megy keresztül. E folyamat Szízi tábornok elnökké választásával még korántsem ért véget, legfeljebb – a korábbiakhoz képest – egy valamelyest kiegyensúlyozottabb szakaszba ért. Szízi, aki elődeihez hasonlóan a hadseregből emelkedett államfővé, az ország irányítását súlyos belső társadalmi és gazdasági problémák közepette vette át, amelyeket belátható időn belül hatékonyan kezelnie kell ahhoz, hogy a ma a kilábalás első jeleiként észlelhető pozitív folyamatok ne forduljanak visszajukra. Az iszlamista vonal erői azonban a Muzulmán Testvériség betiltását követően más formában újjászerveződhetnek, hiszen ma is jelentős tömegek támogatják. Ennek során a mérsékelt iszlamistákhoz valóban radikális irányzatok tagjai is csatlakozhatnak, akik később akár dominanciára törekedhetnek, utóbbi beláthatatlan következményekkel járhat (ld. az Iszlám Állam rohamos térnyerését Irakban és Szíriában). A lakosság tömegei az arab tavasztól egyben gyors gazdasági felemelkedésük lehetőségét is remélték, ám ez többnyire nem vált valóra, így ma is, sőt a jövőben is erősödhet az elégedetlenség. A lakosság jelentős tömegeinek nincs kialakult politikai ideálja, illetve demokráciáról alkotott képe. Az egyiptomi közvélemény erősen megosztott abban a tekintetben, hogy az arab tavasz hozott-e egyáltalán érdemi, pozitív változásokat az ország életében, illetve az egyiptomi emberek számára. A növekvő munkanélküliség, a munkaerőpiacra lépő fiatal generáció romló esélyei, a kilátástalanság érzése fokozódó társadalmi feszültséghez, újabb robbanáshoz vezethet.

Egyiptom eddig elkerülte a lehetséges legrosszabb forgatókönyveket (pl. a szíriai vagy líbiai helyzethez hasonló polgárháborút, illetve egy valóban radikális iszlamista fordulatot). Az ország továbbra is „egyben van”, azaz

nagyjában-egészében ma is működőképes és irányítható. A vallási közösségek egymás mellett élése, bár olykor feszültségekkel terhelt, de nem lehetetlenül el teljesen.

Kedvezőnek tekinthető az is, hogy a belső változásokat még Murszi idején sem követték (legfeljebb időnként, retorikai szinten) markáns, a korábbiakkal merőben ellentétes külpolitikai vagy külgazdasági lépések. Így a Szízi vezette Egyiptomnak jó esélye van megőrizni az 1970-es évek vége óta tudatosan vállalt regionális stabilizáló, valamint az arab világban hagyományos véleményformáló szerepét. A közel-keleti régió igen törekeny stabilitása szempontjából a jövőben is kulcsfontosságú maradhat Egyiptom szerepe (pl. a palesztin–izraeli, avagy a palesztin frakciók egymás közti közeledési, megbékélési folyamataiban). De megemlíthető a líbiai, illetve szíriai polgárháború lezárására irányuló sokoldalú politikai támogatás, illetve humanitárius segítségnyújtás is.

Az ország politikai és katonai vezetése egyértelműen állást foglalt az Iszlám Állammal szemben, ennek nyomán történt, hogy az IÁ líbiai szárnya 2015 februárjában 21 egyiptomi keresztény vendégmunkást kivégzett.

A kairói diplomácia mindemellett továbbra is támogatja a térség nukleáris fegyverektől mentes zónává (NWFZ) alakítását, bár kialakításának nincs esélye a súlyos regionális konfliktusoktól terhelt Közel-Keleten (Gyene–Harangozó 2011).

Pozitív külső tényező az is, hogy a 2008–2012 közti időszak világgazdasági-pénzügyi válságának szorítása mára enyhült, a nemzetközi kereskedelem megélénkült. Mindez jótékony hatással lehet az egyiptomi exportra, és közvetve a Szezi-csatorna forgalmára is. A korábbi nagyszabású mezőgazdasági és településfejlesztési programok folytatódása esetén a lakosság további jelentős tömegeinek megoldódhat a lakhatási és foglalkoztatási gondja. A gazdasági és politikai stabilitás helyreállítását követően várható és remélhető, hogy ismét növekszik majd a befektetők bizalma Egyiptom iránt. Az ágazati sajátosságok, az eltérő gazdasági fejlettséggel jellemezhető regionális különbségek jellemzően meghatározzák a vállalkozások mozgásterét a fejlődés, a megújulás felé. Fontos az inputkereskedelemben a gazdálkodók pozíciójának javítása, valamint az outputok értékesítése területén adódó lehetőségek kihasználása (Erdeiné Késmárki et al. 2012, 2014). Nagyon fontos Egyiptomban a legnagyobb jövedelemtermelő ágazatok, így az idegenforgalom helyzetének javítása mellett az általános gazdasági fejlesztés, amely sokkal jobban a diverzifikáció irányába kell, hogy hasson. Ehhez szükség van az iskolázottság és a képzési szint emelésére, hogy ezáltal a munkaerő foglalkoztatásának lehetőségét bővítsék.

Tarróssy egy 2013. évi munkájában rámutatott, hogy Egyiptomban komoly középkori hagyományai vannak az egyetemi képzésnek, erre is alapozva jött létre a modern kori felsőoktatás egyik legelső intézménye az afrikai kontinensen, a Kairói Egyetem (Cairo University) 1908-ban (Tarróssy 2013), amelyet számos további egyetem létrehozása követett (a University Web Ranking 2014. évi összesítése 35 egyetemet említ).

Az ún. arab tavasz által érintett országokban 2011 elejétől számottevő politikai és gazdasági változások indultak, ami az esetek egy részében a polgári lakosság jelentős tömegeit is érintő katonai műveletek nyomán súlyos pusztításokkal járó polgárháborúvá eszkalálódott például Szíria és Líbia esetében. Tunézia, illetve Egyiptom esetében az erőszak korlátozottabb volt ugyan, de számottevő pozitív átalakulást sem a társadalmi, sem a gazdasági életben nem eredményezett. Épp ellenkezőleg, komoly gazdasági leszakadás követte, valamint a Mubarak, Kadhafi és Asszad nevével fémjelzett diktatórikus, ugyanakkor stabil és szekuláris rendjét nem demokratikus fordulatok követték, hanem káosz felé mutató állapotok, továbbá vallási szélsőséges csoportok erőteljes fellépése.

Mubarak távozásával Egyiptom esélyt kapott az átalakulásra, gyökeres társadalmi fordulatra, azonban ezzel az eséllyel közel négy éven át nem volt képes megfelelő módon élni. Pozitív, bár olykor felemás jelek csupán 2014 nyaratól (Szízi elnökké választása óta) tapasztalhatóak.

A helyzet törekenységét jelzi, hogy az országban 2013 óta esedékes, előzőleg már többször is elnapolt, majd 2015. március 22-től újra esedékes parlamenti választásokat az alkotmánybíróság ismét elhalasztatta (Egyptian Court... 2015).

Óvatos optimizmus jellemzi Mohsin Khan, a Rafik Hariri Közel-Kelet Kutatóközpont főmunkatársa véleményét is, amelyet az Atlanti Tanács (Atlantic Council) által publikált „The Turnaround of the Egyptian Economy in 2014” című tanulmányában fejtett ki. Ebben azt emelte ki, hogy amennyiben 2014 folyamán nem történnek meg-rázó politikai események, ez az év jobb lehet Egyiptom számára, mint a megelőző három volt. 2014 fő eredményei lehetnek, hogy megáll a gazdasági visszaesés, és megfordulnak a legfontosabb makrogazdasági mutatók trendjei. Bár a gazdasági teljesítmény erősödhet, ez még korántsem jelenti azt, hogy az egyiptomi gazdaság révbe ért. A kormányzat feladata, hogy lehetővé tegye a gazdaság beindulását, és ebben a folyamatban – kezdetben – játszs-zon kezdeményező szerepet. A növekedés azonban csak úgy fenntartható, ha a magánszféra a későbbiekben átveszi a kezdeményező szerepet, ugyanakkor a kedvező változások eléréséhez alapvető strukturális reformokra is szükség lesz (Khan 2014).

Egy év távlatából visszatekintve Khan előrejelzései nagyjában-egészében valóra váltak, illetve beigazolódtak. A jelenlegi helyzetben mindenesetre reménykeltő, hogy Szízi államfő vezetése alatt a már említett pozitív folyamatok tovább erősödnek. A javuló gazdasági helyzet, a politikai és biztonsági stabilitás erősödése olyan helyzetet teremthet, amely képes lehet mérsékelni úgy a társadalmi feszültségeket, mint a radikális vallási/politikai irány-zatok népszerűségét. Mindez, még a legkedvezőbb forgatókönyv esetén is hosszú, rögzös utat jelent, ám Egyiptom-nak végig kell haladnia rajta ahhoz, hogy gazdasága idővel ismét tartósan növekedési pályára álljon és a nemzet-közi közösség bizalma visszatérjen.

Irodalomjegyzék

- Abdou, D. S. – Zaazou Z. (2013): The Egyptian Revolution and Post Socio-Economic Impact. Middle East Economic Association. *Topics in Middle Eastern and African Economies*, 15(1): 24. <http://www.luc.edu/orgs/meea/volume15/pdfs/The-Egyptian-Revolution-and-Post-Socioeconomic-Impact.pdf> – olvasva: 2014. 01. 03.
- Aboulkheir, R. (2014): Analysts: Sisi reforms key to Egypt's economic upswing Al-Arabiya News online – Business – Economy, 24 October 2014. <http://english.alarabiya.net/en/business/economy/2014/10/24/Analysts-Sisi-reforms-key-to-Egypt-s-economic-upswing.html> – olvasva: 2014. 12. 27.
- African Economic Outlook – Egypt 2014. http://www.africaneconomicoutlook.org/fileadmin/uploads/aeo/2014/PDF/CN_Long_EN/Egypte_ENG.pdf. – olvasva: 2014. 12. 24.
- Az Egyiptomi Arab Köztársaság Külügyminisztériuma honlapja; Egyptian European Relations / Bilateral Relations / Hungary – Economic Relations <http://www.mfa.gov.eg/English/EgyptianForeignPolicy/Egyptian-European-Relation/Bilateral-Relations/Hungary/Pages/Economic-Relations.aspx> – olvasva: 2013. 11. 01.
- Besenyő J. – Miletics P. (2014): *Országismertető* – Egyiptom második, bővített kiadás. A Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság, a Magyar Honvédség Kiképzési és Doktrinális Központ és a Magyar Honvédség Geoinformációs Szolgálat kiadványa, <http://www.kalasnyikov.hu/dokumentumok/orszagismerteto-egyiptom2.pdf> – olvasva: 2014. 09. 24.
- Central Agency for Public Mobilisation & Statistics (CAPMAS) – Az Egyiptomi Arab Köztársaság Központi Statisztikai Hivatala honlapja. http://www.tpegypt.gov.eg/Statistics/Egyptian_%20sectors.pdf – olvasva: 2014. 09. 24.
- CBE Governor: Egypt's foreign reserves rose to \$18.9 bn Egypt Independent, 23rd October 2013. – olvasva: 2013. 12. 15. <http://www.egyptindependent.com/news/cbe-governor-egypt-s-foreign-reserves-rose-189-bn>.
- Central Bank: Foreign reserves continue to fall, but at a slower pace Egypt Independent, 4th March 2013. <http://www.egyptindependent.com/news/central-bank-foreign-reserves-continue-fall-slower-pace-0> – olvasva: 2013. 12. 15.
- CIA The World Factbook – olvasva: 2014. 01. 03. <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> Country and Region Fact Sheets of the Ministry of Foreign Affairs and Trade of Australia, <http://www.dfat.gov.au/geo/fs/egyp.pdf> – olvasva: 24. 09. 2014.
- Dalia F. (2013.): Egypt sees 0.5% drop in tourists in first 8 months of 2013, Ahram Online, Friday 20 Sep 2013. <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/3/12/82101/Business/Economy/Egypt-sees--drop-in-tourists-in-first--months-of--.aspx> – olvasva: 2013. 10. 31.

- Egyiptom – Üzletkötés és vállalat alapítás – tudnivalók magyar vállalkozók számára (2013); Budapest: MKIK GVI, 31. – olvasva: 2014.01.03. http://www.mkik.hu/upload/mkik/nemzetkozi/orszagtanulmanyok/egyiptom_131120.pdf -
- Egyiptom devizatartalékai és munkanélküliségi adatai – olvasva: 2014. 09. 24. <http://www.tradingeconomics.com/egypt/foreign-exchange-reserves>
- Egyptian court suspends parliamentary elections. Aljazeera, 2015. 03. 03. <http://www.aljazeera.com/news/2015/03/egyptian-court-suspends-parliamentary-elections-150303130411282.html> – olvasva: 2015. 03. 07.
- Egypt's Economy – Pharaonic frailties *The Economist*, 19 July 2014. <http://www.economist.com/news/finance-and-economics/21607850-new-regime-attempts-foster-growth-pharaonic-frailties> – olvasva: 2014. 09. 24.
- Egypt Trade Partners. http://countries.bridgat.com/Egypt_Trade_Partners.html – olvasva: 2015 .03. 05.
- Erdeiné Késmárki-Gally, Sz. – Fenyvesi, L. (2012): Tendencies and challenges in global agriculture. Problems of World Agriculture, Warsaw University of Life Sciences, Warsaw, 12 (XXVII). No 3: 47–53.
- Engelberth I. (2009): „Chinafrica”? Afrika a XXI. század küszöbén – „A legmohóbb kapitalisták ma Kínából érkeznek.” – In: EU Working Papers (Gondolatok munka közben) Budapest: Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Főiskolai Kar, 12(3): 41–52. http://elib.kkf.hu/ewp_09/2009_3_02.pdf – olvasva: 2015. 01. 03.
- Engelberth I. (2010): Kínai–afrikai kapcsolatok a világgazdasági átrendeződés tükrében – In: Afrika Tanulmányok. Pécs: Publikon Kiadó, 4(1): 6–16. http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/853_1.pdf – olvasva: 2015. 01. 03.
- Erdeiné Késmárki-Gally Sz. – Fenyvesi L. (2014): Egy új elektronikus agrárbeszerzési piactér, mint a kereskedelem elősegítője és a termelők szakmai támogatója minden régióban. In: Lukovics M. – Zuti B.) (szerk): *A területi fejlődés dilemmái*. University of Szeged, Faculty of Economic Sciences, 277–288.
- Erdogan, A. – „Nem tisztelem azokat, akik puccsal jutnak hatalomhoz.” *Euronews*, 24th November, 2013. <http://hu.euronews.com/2013/11/24/erdogan-nem-tisztelem-azokat-akik-puccsal-jutnak-hatalomhoz> – olvasva: 2014. 01. 03.
- Gazdik Gy. (2012): Egyiptomi belpolitikai átalakulás a poszt-mubáraki korszakban. *Külügyi Szemle*, 1: 144-165. http://kki.gov.hu/download/4/9a/b0000/Kulugyi_Szemle_2012_01_Egyiptomi_belpolitikai_%C3%A1t_.pdf – olvasva: 2014. 11. 09.
- Gyene P. – Harangozó D. (2011): A közép-ázsiai atomfegyvermentes övezet. *Nemzet és biztonság*, júl., 51–63. <http://www.nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=451> – olvasva: 2014. 10. 24.

- Khan, M. (2014): The turnaround of the Egyptian economy. *Atlantic Council*, 16 January. <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/egyptsource/the-turnaround-of-the-egyptian-economy-in-2014> – olvasva: 2014. 09. 24.
- Nemzeti Befektetési Ügynökség (HIPA) információk anyagai Egyiptomról. <http://hipa.hu/Region/Egypt/Info> – olvasva: 2014. 11. 09. <http://hipa.hu/RegioInfoDownload.aspx?RegionID=46bd0604-167e-4079-8439-4483f20b14c3> – olvasva: 2014. 11. 09.
- Neszmélyi Gy. (2013): Az arab tavasz politikai és gazdasági hatásai Egyiptomban. *Kül-Világ*, 3–4(14): 71–85. <http://www.kul-vilag.hu/2013/0304/20130304.pdf>.
- Neszmélyi, Gy. (2014): *The Impacts of the Arab Spring on the Egyptian Economy*. Selye, E-Studies, 14. <http://www.ujs.sk/gtk/e-studies/hu.html?start=5>
- Neszmélyi Gy. (2010): Egyiptom mezőgazdaságának sajátos vonásai. EU Working Papers, Vol. 2, Budapest, december, 87–93. http://elib.kkf.hu/ewp_10/2010_2_07.pdf.
- Number of Egyptian tourists down in 2012. UPI 13th April 2012. http://www.upi.com/Top_News/World-News/2012/04/13/Number-of-Egyptian-tourists-down-in-2012/UPI-99871334347061/ – olvasva: 2013. 10. 15.
- Rohác, D. (2013): Solving Egypt's Subsidy Problem Policy Analysis. No. 741. 6th November, 24. Cato Institute Washington, DC USA. http://bje.cto.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/pa741_web_2.pdf – olvasva: 2014. 01. 03.
- Sisi Declared Winner of Egypt's Presidential Election Foreign Policy – The Middle East Daily, 04. 06. 2014. <http://link.foreignpolicy.com/view/52543e79c16bcfa46f6cfd3c1m3wk.rxa/12bb5675> – olvasva: 2014. 06. 06.
- Szigetvári T. (2012): Az „arab tavasz” gazdasági vonatkozásai. *Külügyi Szemle*, 1: 85–102.
- Tarrósy I. (2006.): A globális világrend és az Észak–Dél-kontextus. *Politikatudományi Szemle*, 2–3: 169–188. http://epa.oszk.hu/02500/02565/00047/pdf/EPA02565_poltud_szemle_2006_2-3_179-188.pdf / – olvasva: 2014. 11. 09.
- Tarrósy I. (2013): Afrikai perspektívák egy új világrendben. In: Grünhut Z. – Vörös Z. (szerk.): *Az átalakuló világrend küszöbén*. (Geologica könyvek sorozat 1.) Pécs: IDResearch Kft.–Publikon Kiadó, 275–298.
- The Economic Impact of Travel & Tourism 2012. Egypt World Travel & Tourism Council (WTTC), London, 2012. 24 p.
- Tourism rates decrease 24.5% year on year in July: CAPMAS Daily News Egypt, 11th September 2013. <http://www.dailynewsegypt.com/2013/09/11/tourism-rates-decrease-24-5-year-on-year-in-july-capmas/> – olvasva: 2013. 10. 31.
- Trading Economics – Egypt Foreign Exchange Reserves 2003–2014. <http://www.tradingeconomics.com/egypt/foreign-exchange-reserves> – olvasva: 2014. 09. 24.
- Universities In Egypt – by 2014 University Web Ranking. <http://www.4icu.org/eg/> – olvasva: 2014. 11. 11.
- Upi Beta Number of Egyptian tourists down in 2012. 2013. április 13. http://www.upi.com/Top_News/World-News/2012/04/13/Number-of-Egyptian-tourists-down-in-2012/UPI-99871334347061/ – olvasva: 2013. 10. 31.